

*Схвалено до використання в загальноосвітніх навчальних закладах як курс за вибором у 3-4 класах Науково-методичною радою з питань освіти Міністерства освіти та науки, молоді та спорту України.
Протокол №5 від 28.04.2011 року*

**НАВЧАЛЬНА ПРОГРАМА
КУРСУ ЗА ВИБОРОМ ДЛЯ 3-4 КЛАСІВ
ЗАГАЛЬНООСВІТНІХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ
«УРОКИ ДЛЯ СТІЙКОГО РОЗВИТКУ. МОЯ ЩАСЛИВА ПЛАНЕТА»**

Автори: Пометун О.І., д.пед.н., професор, зав. лабораторії суспільствознавчої освіти Інституту педагогіки АПН України;
Онопрієнко О.В., к.пед.н., зав. лабораторії початкової освіти Інституту педагогіки АПН України;
Цимбалару А.Д. к.пед.н., ст.наук.сп. лабораторії педагогічних інновацій Інституту педагогіки АПН України.

Пояснювальна записка

Завданнями Національної доктрини розвитку освіти у ХХІ столітті, Концепції екологічної освіти України передбачено формування екологічно доцільної поведінки школярів. Одним із шляхів реалізації цих завдань є включення у систему початкової освіти курсу за вибором **«Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета»**.

Основна ідея курсу полягає у реалізації у навчально-виховному процесі основних принципів стійкого розвитку – забезпечення діалектичного взаємозв'язку між цінностями і поведінкою особистості; активності суб'єкта і поліпотребнісної мотивації до діяльності у відповідному напрямі; доступності завдань, що ставляться перед учнями; єдності змісту із повсякденним життям дітей. Він передбачає досягнення у звичках, поведінці та стилі повсякденного життя учнів змін, спрямованих на раціональне ставлення до використання ресурсів планети і їх свідоме заощадження. Курс спрямований на формування в учнів екологічно активної позиції, прагнення діяти для збереження довкілля і досягнення стабільного розвитку суспільства, позитивного сприйняття майбутнього.

Курс є складовою наскрізної системи шкільних предметів під назвою «Уроки для стійкого розвитку», що запроваджуються у загальноосвітніх навчальних закладах першого і другого ступенів.

Зміст і методика курсу розроблені у рамках міжнародного проекту «Освіта для стійкого розвитку в дії» української організації «Вчителі за демократію та партнерство» і шведської організації «Глобальний план дій» у партнерстві з Інститутом педагогіки НАПН України. Його методологічні засади ґрунтуються на поєднанні діяльнісного, особистісно орієнтованого підходів та ідей педагогіки «емпауермент», а саме:

зміст навчання розроблено відповідно до актуальних і доступних для розуміння школярів початкової школи проблем ресурсозбереження і стабільної життєдіяльності;

навчально-пізнавальний процес побудовано на засадах полісуб'єктної взаємодії та постійного зворотнього зв'язку;

найважливішою складовою навчання є самостимулювання і мотивування учнів до висування ними особистісно і суспільно значущих цілей власної діяльності та їх реалізації, надання учням свободи вибору форм і способів цієї діяльності;

навчально-пізнавальну діяльність учнів зосереджено на особистому ставленні і рішеннях учня щодо власного стилю життя і поведінки, які змінюються у контексті планетарних потреб людства;

у побудові курсу передбачено системність та циклічну повторюваність у реалізації змісту, як у межах кожної теми, так і програми в цілому;

як на уроках, так і у позаурочний час передбачається системна організація активної пошуково-дослідницької діяльності школярів;

характерною особливістю змісту є міждисциплінарність, пов'язана із глобальністю і всебічністю стійкого розвитку як явища.

Мета курсу – сприяти забезпеченню стійкого розвитку особистості учня, його родини, громади, країни та всього людства через зміну власної поведінки та способу життя.

Завданнями курсу є створення умов для:

засвоєння учнями знань про стійкий розвиток та шляхи його досягнення для свідомого вибору способу власного життя;

усвідомлення учнями необхідності збереження глобальної рівноваги та причетності кожного до проблем навколишнього середовища та життя суспільства;

організація дій учнів і вироблення моделей поведінки, що відповідають потребам стійкого розвитку;

формування у них ставлення до проблем стійкого розвитку як особистісно важливих, пов'язаних із власною системою цінностей, а також бажання діяти у цьому напрямі.

Зміст курсу сприяє розвитку у молодших школярів ключових компетентностей:

громадянської, зокрема здатності критично мислити, брати участь в обговоренні, аргументувати думку, приймати рішення та виявляти громадянську позицію у ситуаціях, пов'язаних із питаннями стійкого розвитку, використовувати моделі поведінки, які задовольняють спільні інтереси особистості та громади;

соціальної – здатності активно слухати інших, ефективно спілкуватись і співпрацювати, зокрема в парі та малій групі, відповідати за результати спільної діяльності;

уміння вчитися – здатності міркувати, порівнювати, узагальнювати, спостерігати, самостійно шукати інформацію з різних джерел, проводити нескладні самостійні дослідження щодо використання ресурсів та їх

збереження у сім'ї, громаді, місті, селі, регіоні, країні в цілому, набувати індивідуальний досвід самоорганізації, навчальної рефлексії;

загальнокультурної – здатності застосовувати методи самовиховання, зорієнтовані на систему індивідуальних і загальнолюдських цінностей, для розроблення і реалізації моделей екологічно доцільної та ресурсозберігаючої поведінки.

Серед предметних компетентностей, які формуються у процесі вивчення курсу, основоположними є **природознавча та суспільствознавча**, що виявляються у здатності учнів розв'язувати доступні особистісно і соціально значущі практичні проблеми, пов'язані з екологічними об'єктами довкілля та суспільного життя.

Курс «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета» призначений для реалізації варіативної складової навчального плану. Його зміст структурований за такими тематичними блоками.

3 клас

1. Що робить нашу Землю щасливою.
2. До доброї справи долучаємось разом.
3. Важливість води для людини та скорочення її витрат.
4. Сміття як проблема людства.
5. Раціональне споживання енергії.
6. Новий стиль мого життя (Мої плани та обіцянки. День Землі).

4 клас

1. Ми дбаємо про наше майбутнє.
2. До доброї справи долучаємось разом.
3. Мої стосунки з оточуючими.
4. Піклування про рослини.
5. Зменшення непотрібних покупок.
6. Новий стиль мого життя (Мої плани та обіцянки. День Землі).

Елементи змісту курсу можна використовувати під час вивчення предметів інваріантної частини навчального плану – «Я і Україна», «Довкілля», «Основи здоров'я», «Трудове навчання», «Математика».

Заняття з курсу доцільно проводити раз на два тижні протягом всього навчального року.

Курс «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета» має усталену структуру, що повторюється в обох класах: вступна частина (2 уроки); тематичні блоки (по 4 уроки-зустрічі у кожному); заключна частина (урок і свято).

Курс починається двома **вступними** темами, що опановують на двох уроках, на яких учні ознайомлюються із його метою і завданнями, основними поняттями та способами роботи; отримують перші навички роботи в групах та проведення досліджень власних звичок і способу життя. Кожна з наступних **основних** тем курсу складається з чотирьох уроків-зустрічей, що мають свої особливості.

Перша зустріч – мотиваційно-організаційна. Її завдання – введення учнів в тему, формування у них стійкої мотивації для її вивчення. Для цього

використовують різні способи і прийоми мотивування, насамперед кількісний і якісний аудит – спеціальну форму навчального дослідження учнів.

Друга зустріч – практична. На цьому уроці, працюючи у групах, учні ознайомлюються зі шляхами розв’язання поставленої на першому уроці проблеми, обирають дії щодо власного способу життя, які реалізуються у позаурочний час.

Третя зустріч – також практична і проходить у формі екскурсії. У процесі ознайомлення із станом проблеми у докільці учні роблять висновки щодо правильності обраних дій, збагачують чуттєве й логічне пізнання дійсності та власний соціальний досвід.

Четверта зустріч – підсумкова за темою. Відбувається у формі підсумкової рефлексії учнів та навчального проекту. Учні об’єднуються у групи для виготовлення творчого продукту з метою ознайомлення громадськості з результатами своєї діяльності, популяризації екологічно свідомих звичок і стилю життя.

Курс закінчується **заключною** темою «Новий стиль мого життя», у межах якої проводиться **узагальнюючий урок** «Мої плани та обіцянки» і **свято** «День Землі», під час яких учні узагальнюють набутий досвід діяльності у грі, складають обіцянки, демонструють батькам, учням інших класів та представникам громади свої досягнення.

Курс «Уроки для стійкого розвитку. Моя щаслива планета» передбачає системне використання таких інтерактивних методів навчання, як робота учнів у малих групах, парах, уявний мікрофон, обговорення у загальному колі, мозковий штурм та ін. Основними формами організації навчання є урок, екскурсія, дослідницька позакласна робота, навчальний проект.

Програмою курсу не передбачено бальне оцінювання навчальних досягнень учнів. Критеріями для словесного оцінювання вчителем є вимоги до навчальних досягнень учнів, подані у правій колонці таблиці. Оцінювання здійснюється також за допомогою оцінних суджень самих учнів відповідно до змін у результатах аудитів з використання ними та їх родинами природних ресурсів.

3 клас

17 годин (0,5 годин на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги до навчальних досягнень учнів
Тема 1. ЩО РОБИТЬ НАШУ ЗЕМЛЮ ЩАСЛИВОЮ (1 год.)	
Завдання і структура курсу для 3 класу. Основні ресурси планети, їх обмеженість і невідтворюваність. Екологічні проблеми планети, фактори впливу на екологічний стан навколишнього середовища.	<i>Учень (учениця):</i> розповідає про основні ресурси планети, їх обмеженість і невідтворюваність; пояснює цінність природи для життя людини, екологічні проблеми рідного

<p>Взаємозв'язки у довкіллі. Можливі дії щодо зменшення негативного впливу людини на довкілля</p>	<p>краю, планети і причини їх виникнення; визначає фактори впливу людей на екологічний стан довкілля; встановлює взаємозв'язки між способом життєдіяльності людини і станом навколишнього середовища; висловлює власну позицію щодо відповідальності кожного за надмірне використання природних ресурсів та своєї участі у справі ресурсозбереження</p>
<p>Тема 2. ДО ДОБРОЇ СПРАВИ ДОЛУЧАЄМОСЬ РАЗОМ (1 год.)</p>	
<p>Правила роботи в малій групі. Обов'язки членів групи. Планування роботи. Представлення аудиту. Вимірювання власного впливу на навколишнє середовище. Проведення домашніх аудитів</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> пояснює правила роботи у малій групі; співвідносить обов'язки члена групи із своїми можливостями; висловлює власне ставлення до роботи в малій групі та взаємодії з іншими її членами; планує власну діяльність; досліджує власні звички, стиль життя</p>
<p>Тема 3. ВАЖЛИВІСТЬ ВОДИ ДЛЯ ЛЮДИНИ ТА СКОРОЧЕННЯ ЇЇ ВИТРАТ (4 год.)</p>	
<p>Вода – джерело життя. Чиста вода – джерело виживання. Проблема забруднення і надмірного використання води. Якісний і кількісний аудити. Як планеті залишитися блакитною. Дії щодо скорочення витрат і запобігання забрудненню води: вода для зубної щітки; тоненька цівка; ощадливий душ; миска для миття посуду; яйце замість шампуню. Екскурсія «Йдемо до водойми» (вивчення стану водойми у місті, селі, факторів впливу на її стан). Проект «Як залучити до дій інших». Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання та економії ресурсів</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про воду як основу життя та цінність води; пояснює проблеми забруднення і надмірного використання водних ресурсів та причини їх виникнення; досліджує власні звички, стиль життя щодо користування водою; визначає прийнятні для себе і суспільства дії щодо скорочення витрат води, зменшення її забруднення; діє для дбайливого споживання води відповідно до наміченого; здійснює спостереження та фіксує його результати різними способами; бере участь у проекті для популяризації ідеї раціонального використання водних ресурсів і презентує результати проекту</p>

Тема 4. СМІТТЯ ЯК ПРОБЛЕМА ЛЮДСТВА (4 год.)	
<p>Чиста планета чи великий смітник. Сміття – хвороба планети. Якісний і кількісний аудити. Світ оголошує війну пластиковому сміттю. Як зменшити кількість мого сміття.</p> <p>Дії щодо скорочення відходів та їх вторинного використання: нова іграшка; пташина їдальня; книжкова лікарня; саморобний блокнотик; стаканчик для олівців.</p> <p>Екскурсія «Шукаємо шлях до чистої вулиці (засміченість вулиць у місті, селі)».</p> <p>Проект «Запрошуємо усіх до лав рятувальників планети від сміття».</p> <p>Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання та економії ресурсів</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про проблеми засмічення довкілля різноманітними відходами; пояснює причини і наслідки забруднення навколишнього середовища пластиковими, паперовими і харчовими відходами; досліджує власні звички та стиль життя власної родини щодо регулювання кількості відходів; визначає і виконує прийнятні для себе і суспільства дії щодо скорочення кількості відходів й їх вторинного використання; спостерігає прояви проблем сміття та фіксує результати спостережень; бере участь у проекті щодо залучення інших до справи скорочення кількості сміття і презентує її результати.</p>
Тема 5. РАЦІОНАЛЬНЕ СПОЖИВАННЯ ЕНЕРГІЇ (4 год.)	
<p>Скільки енергії потрібно для життя. Економити енергію – це розумно. Економимо енергію – зберігаємо ресурси нашої планети. Якісний і кількісний аудити. Як стати дбайливим користувачем енергії.</p> <p>Дії щодо скорочення споживання енергії: денне світло – мій помічник; без зайвого світла; прилади вимкнено; ділові телефонні розмови; тепла оселя.</p> <p>Екскурсія «Де і як використовують енергію».</p> <p>Проект «Стань чемпіоном по збереженню енергії».</p> <p>Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо використання та економії ресурсів.</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про джерела енергії; пояснює необхідність збереження теплової і електричної енергії у побуті; досліджує власні звички, стиль життя щодо користування електричними та опаленням; визначає доступні шляхи скорочення витрат енергії; визначає і виконує прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення витрат енергії; спостерігає за використанням енергії та фіксує результати спостережень; бере участь у проекті щодо залучення інших до справи раціонального використання енергії і презентує її результати</p>
Тема 6. НОВИЙ СТИЛЬ МОГО ЖИТТЯ (2 год.)	
<p>Твій внесок у справу збереження ресурсів планети. Визначення</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про важливість</p>

<p>бажаних змін у стилі життя сім'ї та окремих її членів. Самооцінювання діяльності і перспективне планування подальших дій. День Землі. Узагальнення набутого досвіду. Презентація досягнень</p>	<p>вироблення екологічно доцільного способу життя; пояснює наслідки надмірних витрат природних ресурсів, свій вибір поведінки і стилю життя; визначає бажані зміни у побутових звичках; оцінює власний внесок у справу збереження ресурсів та стійкий розвиток; висловлює власну позицію щодо дбайливого ставлення до природних ресурсів</p>
<p>Резерв – 1 год.</p>	

4 клас

17 годин (0,5 годин на тиждень)

Зміст навчального матеріалу	Вимоги до навчальних досягнень учнів
<p>Тема 1. МИ ДБАЄМО ПРО НАШЕ МАЙБУТНЄ (1 год.)</p>	
<p>Завдання і структура курсу для 4 класу. Природні багатства Землі, які використовуються людством, їх обмеженість і невідтворюваність. Взаємозв'язки у довкіллі. Вплив способу життя людини на екологічний стан планети. Екологічні проблеми планети, фактори впливу на екологічний стан навколишнього середовища. Можливі дії щодо зменшення негативного впливу людини на довкілля</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про ресурси планети, їх обмеженість і невідтворюваність; пояснює цінність природи для життя людини, виділяє екологічні проблеми рідного краю, планети і причини їх виникнення; визначає фактори впливу діяльності людини на екологічний стан довкілля; встановлює взаємозв'язки між способом життєдіяльності людини і станом навколишнього середовища; висловлює власну позицію щодо відповідальності кожного за надмірне використання природних ресурсів та своєї участі у справі ресурсозбереження</p>
<p>Тема 2. ДО ДОБРОЇ СПРАВИ ДОЛУЧАЄМОСЬ РАЗОМ (1 год.)</p>	
<p>Екогрупа. Правила роботи в екогрупі. Обов'язки членів екогрупи. Планування роботи. Проведення домашніх аудитів</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про мету діяльності екогрупи; пояснює правила роботи у екогрупі;</p>

	<p>співвідносить обов'язки члена екогрупи із своїми можливостями; оцінює свою роботу в екогрупі; планує власну діяльність у екогрупі; досліджує власні звички, стиль життя</p>
<p>Тема 3. МОЇ СТОСУНКИ З ОТОЧУЮЧИМИ (4 год.)</p>	
<p>Визначаємо важливість налагодження добрих стосунків між людьми. Давайте жити дружно. Нащо клад – коли між людьми лад. Аналіз життєвих ситуацій, пов'язаних із стосунками між дітьми. Якісний і кількісний аудити. Дії щодо налагодження добрих стосунків з оточуючими: нумо гратися; якщо в друга день народження; мир миром; я - ввічливий сусід; мій обов'язок вдома. Екскурсія до фахівця з налагодження стосунків (шкільного психолога, дитячого психолога в районній поліклініці тощо). Проект «Добрі стосунки – найбільший скарб». Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо налагодження стосунків з оточуючими</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про важливість налагодження добрих стосунків між людьми; пояснює необхідність дотримуватись етичних норм у стосунках з оточуючими; досліджує власні звички, стиль життя щодо налагодження своїх стосунків з оточуючими; визначає доступні шляхи налагодження добрих стосунків між людьми; визначає і виконує прийнятні для себе і членів родини дії щодо налагодження добрих стосунків; досліджує причини та наслідки покращення (погіршення) взаємин між людьми та фіксує результати досліджень; бере участь у проекті щодо залучення інших до справи налагодження добрих стосунків у колективі, сім'ї, презентує результати діяльності</p>
<p>Тема 4. ШКЛУВАННЯ ПРО РОСЛИНИ (4 год.)</p>	
<p>Значення рослин у житті людини. Важливість вироблення дбайливого ставлення людей до рослин. Дарунки рослин. Якісний і кількісний аудити. Дії щодо піклування про рослини: квітка для подарунка; «швидка допомога» рослинам; тропічний сад; мій саджанець; авторська ялинка. Екскурсія «Йдемо до парку» (вивчення стану зелених насаджень у місті, селі). Проект «Рослини – зелені друзі».</p>	<p><i>Учень (учениця):</i> розповідає про цінність рослин для життя на планеті; пояснює проблеми зменшення рослинності на планеті, їх причини та наслідки; досліджує власні звички і ставлення до рослин; діє для збереження і примноження рослин у своєму житті; здійснює спостереження за рослинами та фіксує його результати; бере участь у проекті для</p>

Планування подальших дій щодо збереження і примноження рослин на планеті	популяризації ідеї дбайливого ставлення до рослин, презентує результати діяльності
Тема 5. ЗМЕНШЕННЯ НЕПОТРІБНИХ ПОКУПОК (4 год.)	
<p>У розумних людей – розумні покупки. Відповідальне ставлення до своїх покупок. Що варто і не варто купувати?</p> <p>Якісний і кількісний аудити.</p> <p>Дії щодо впорядкування своїх покупок: термін придатності продуктів; моя скарбничка; уважний покупець; старим речам – нове життя; листівка-сюрприз; вивчаю ціни.</p> <p>Екскурсія «Йдемо до магазину» (вивчення пропозиції магазину).</p> <p>Проект «У розумних людей – розумні покупки».</p> <p>Планування подальших дій і змін індивідуальної поведінки щодо зменшення зайвих покупок</p>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <p>розповідає про необхідність зменшення кількості зайвих покупок;</p> <p>пояснює залежність між кількістю товарів і витраченими ресурсами;</p> <p>досліджує власні звички, стиль життя щодо здійснення покупок;</p> <p>визначає доступні шляхи скорочення кількості зайвих покупок;</p> <p>визначає і виконує прийнятні для себе і членів родини дії щодо скорочення непотрібних покупок;</p> <p>досліджує доцільність здійснення покупок, фіксує результати досліджень;</p> <p>бере участь у проекті щодо здійснення розумних покупок, презентує результати діяльності</p>
Тема 6. НОВИЙ СТИЛЬ МОГО ЖИТТЯ (2 год.)	
<p>Стійкий розвиток — новий стиль мого життя. Індивідуальний внесок у справу збереження ресурсів.</p> <p>Досяжні цілі. Оцінки і побажання щодо свого майбутнього.</p> <p>День Землі.</p> <p>Визначення бажаних змін у способі життя сім'ї та окремих її членів.</p> <p>Презентація досягнень.</p>	<p><i>Учень (учениця):</i></p> <p>розповідає про важливість вироблення екологічно доцільного способу життя;</p> <p>пояснює наслідки надмірних витрат природних ресурсів, свій вибір поведінки і стилю життя;</p> <p>визначає бажані зміни у побутових звичках і стосунках з оточуючими;</p> <p>оцінює власний внесок у справу стійкого розвитку;</p> <p>висловлює власну позицію щодо дбайливого ставлення до ресурсів планети</p>
Резерв – 1 год.	

Вивчення курсу здійснюється за навчальним посібником для учнів 3-4 класів «Уроки для стійкого розвитку: Моя щаслива планета» (авт. Пометун О.І., Онопрієнко О.В., Цимбалару А.Д.)